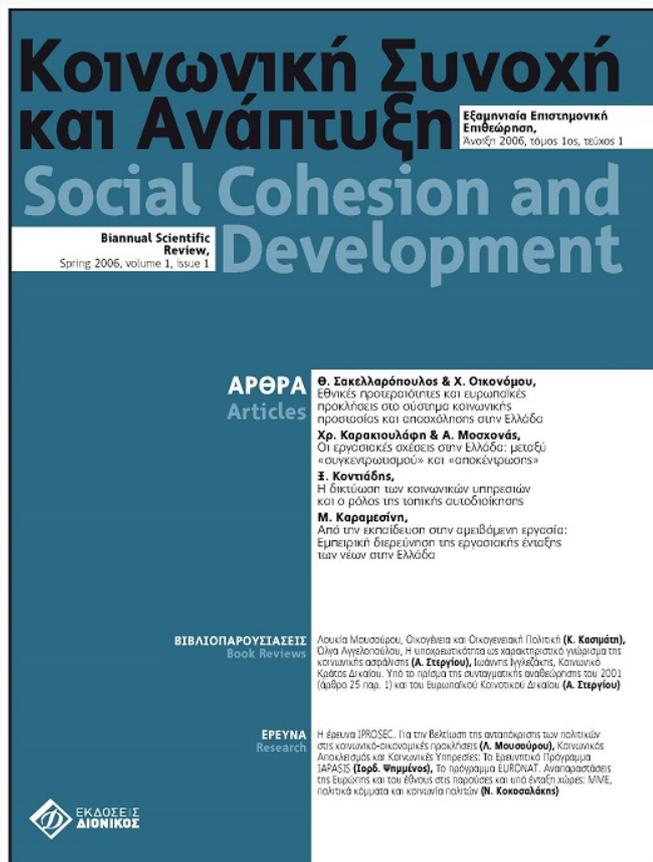

Social Cohesion and Development

Vol 1, No 1 (2006)

Ι. Ιγγλεζάκης, Κοινωνικό κράτος Δικαίου. Υπό το πρίσμα της συνταγματικής αναθεώρησης του 2001 (Άρθρο 25, παρ. 1) και του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 280

Άγγελος Στεργίου

doi: [10.12681/scad.9007](https://doi.org/10.12681/scad.9007)

Copyright © 2016, Άγγελος Στεργίου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Στεργίου Α. (2016). Ι. Ιγγλεζάκης, Κοινωνικό κράτος Δικαίου. Υπό το πρίσμα της συνταγματικής αναθεώρησης του 2001 (Άρθρο 25, παρ. 1) και του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 280. *Social Cohesion and Development*, 1(1), 93–95. <https://doi.org/10.12681/scad.9007>

I. Ιγγλεζάκης, **Κοινωνικό κράτος Δικαίου. Υπό το πρίσμα της συνταγματικής** **αναθεώρησης του 2001 (Άρθρο 25, παρ. 1) και του Ευρωπαϊκού** **Κοινοτικού Δικαίου,** Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 280

Ενώ η παρουσία της αρχής του κοινωνικού κράτους Δικαίου ήταν λανθάνουσα και διάχυτη στο Σύνταγμα του 1975, με την αναθεώρηση του 2001 αναγνωρίστηκε πλέον κατά τρόπο ρητό και πανηγυρικό από το Άρθρο 25, παρ. 1. Η διάταξη αυτή, ως γνωστόν, ορίζει ότι: “Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους Δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του κράτους”. Σήμερα, η αρχή του κοινωνικού κράτους Δικαίου καλείται να επιτελέσει μια διαφορετική αποστολή. Ενώ η είσοδος της οφείλεται, κατ’ αρχήν, σε ένα ώριμο πολιτικό αίτημα για διεύρυνση και ορθολογικότερη άσκηση της κοινωνικής πολιτικής, στην εποχή μας καλείται να διαδραματίσει περισσότερο ρόλο σταθεροποιητικό. Μπορεί η παρουσία της να θέσει εμπόδια στις πιέσεις που ασκούνται, προκειμένου να ανατραπεί το υπάρχον δίκτυ ασφαλείας των ανθρώπων; Αυτό είναι το σύγχρονο και αγωνιώδες διακύβευμα του κοινωνικού κράτους: Η αντίσταση σε μια αναστροφή της καλής του μοίρας.

Ο Ι. Ιγγλεζάκης μας προτείνει με τη μελέτη του μια πρώτη και ολοκληρωμένη προσέγγιση της αρχής του κοινωνικού κράτους Δικαίου. Νομίζουμε ότι κέρδισε το στοίχημα. Κατόρθωσε να εφοδιάσει τον ερμηνευτή και τον δικαστή με συγκεκριμένα κανονιστικά προτάγματα. Αν εν τέλει θα αξιοποιηθεί η εν λόγω αρχή εξαρτάται πλέον από τη νομολογία, από τον ίδιο τον δικαστή. Ο Ι. Ιγγλεζάκης έδωσε συγκεκριμένη μορφή σε μια αρχή που όσο παραμένει δικαιοκράτεια τόσο περιορίζεται σε διακοσμητικό ρόλο. Συγχρόνως, ο συγγραφέας κατανοώντας τις αδυναμίες του εθνικού σχήματος, σήμερα, την εποχή της παγκοσμιοποίησης, επεκτείνεται στην προσπάθεια του Ενωσιακού Δικαίου να κατασκευάσει την αρχή του κοινωνικού κράτους πέρα από τα στενά όρια του έθνους-κράτους.

Η εισαγωγή ξεκινά με την ανάλυση της έννοιας του όρου “κοινωνικό κράτος Δικαίου” και τη διάκρισή της από τις συναφείς έννοιες “κράτος πρόνοιας” και “κράτος ευημερίας”. Ακολούθως, γίνεται αναφορά στην ιστορική εξέλιξη και στα δομικά χαρακτηριστικά του κοινωνικού κράτους, τα οποία το διαφοροποιούν από το φιλελεύθερο κράτος Δικαίου. Μετά δε από μια σύντομη παρουσίαση των τύπων του κοινωνικού κράτους, παρουσιάζονται η προβληματική σχετικά με την κρίση του κράτους πρόνοιας και η προοπτική εξέλιξής του, ιδίως ενόψει της συνταγματικής κατοχύρωσης της αρχής του κοινωνικού κράτους Δικαίου.

Ακολούθως, το πρώτο μέρος της μελέτης αφιερώνεται στην εξέταση της αρχής του κοινωνικού κράτους, στο πλαίσιο του ελληνικού συνταγματικού Δικαίου. Ο συγγραφέας παρουσιάζει, κατ’ αρχήν, την προϊστορία της αναγνώρισης των κοινωνικών δικαιωμάτων στα Συντάγματα που προηγήθηκαν του Συντάγματος του 1975, ενώ στη συνέχεια αναφέρεται στη θεμελίωση της αρχής στο Σύνταγμα του 1975 και στην προβληματική που αναπτύχθηκε στους κόλπους της επιστήμης σχετικά με την αναγνώρισή της. Περαιτέρω, αναφέρεται γενικά στην κατοχύρωση της κοινωνικής αρχής στο Σύνταγμα, μετά την αναθεώρηση του 2001, και στη σημασία της από νομική και πολιτική άποψη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, ο συγγραφέας εξετάζει τη σημασία της κοινωνικής αρχής, η οποία θεωρεί ότι αποτελεί θεμελιώδη συνταγματική αρχή. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι η κοινωνική αρχή αποτελεί άμεσα ισχύον Δίκαιο και ταυτόχρονα κατευθυντήριο κανόνα, αλλά και συνταγματική εντολή προς τον νομοθέτη, και δεν αποτελεί μια προγραμματική αρχή, στερούμενη δεσμευτικότητας. Ο συγγραφέας τονίζει την αυξημένη κανονιστική σημασία της αρχής του κοινωνικού κράτους και αναλύει παραστατικά τη μετεξέλιξη του φιλελεύθερου κράτους στο σύγχρονο κοινωνικό κράτος και τις συ-

νέπειες που έχει αυτή, κάνοντας λόγο και για τη μετεξέλιξη της δημόσιας διοίκησης στο πλαίσιο του παρεμβατικού κράτους. Περαιτέρω, εξετάζει τη σχέση της κοινωνικής αρχής με την αρχή της ισότητας και τη μεταβολή που επιφέρει η πρώτη στη δεύτερη, και πιο πέρα, τη σχέση της με τη δημοκρατική αρχή, αλλά και την αρχή του κράτους Δικαίου, με την οποία η κοινωνική αρχή συνδέεται στενά και δεν βρίσκεται σε αντίθεση, όπως υποστηρίζεται από μερίδα της θεωρίας. έπογραμμίζει δε ότι η αρχή του κοινωνικού κράτους Δικαίου αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης δημοκρατίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο, ο συγγραφέας προσεγγίζει ερμηνευτικά το περιεχόμενο της αρχής του κοινωνικού κράτους Δικαίου και αναλύει την κανονιστική ισχύ της. Κατά την άποψή του, μπορεί κανείς να διακρίνει ορισμένες συνιστώσες της αρχής, στις οποίες επικεντρώνεται η εξέταση του περιεχομένου της, όπως είναι: α) Η αξίωση του ατόμου για τη διασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης, β) Η κοινωνική φροντίδα ή φροντίδα για την ύπαρξη στους τομείς της παροχικής διοίκησης, γ) Ο καθορισμός του οικονομικού και κοινωνικού Σύνταγματος, δ) Η κοινωνική ασφάλιση και ε) Η φορολογική πολιτική στο σύγχρονο κοινωνικό κράτος.

Στο ίδιο κεφάλαιο εξετάζεται η κανονιστική ισχύς των λειτουργιών που αναπτύσσει η κοινωνική αρχή και, πιο συγκεκριμένα, αναλύονται ο νομικός χαρακτήρας της αρχής και οι λειτουργίες που αναπτύσσει. Ο συγγραφέας κάνει λόγο, ειδικότερα, για την ανανομηματοδότηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων που επιφέρει η κοινωνική αρχή, την ερμηνευτική λειτουργία της αρχής, η οποία συμβάλει στην ενίσχυση των κοινωνικών δικαιωμάτων, τη λειτουργία της κατά τον έλεγχο συνταγματικότητας των νόμων, τη δυνατότητα διασφάλισης ενός δικτύου κοινωνικής ασφάλειας και τη δυνατότητα θεμελίωσης νέων κοινωνικών δικαιωμάτων, βάσει της αρχής.

Περαιτέρω, ο συγγραφέας εξετάζει τις δυνατότητες δικαστικής προστασίας σε περίπτωση που ο κοινός νομοθέτης ή η διοίκηση παραλείπουν να νομοθετήσουν και να υλοποιήσουν τα κοινωνικά δικαιώματα. Κατά την άποψή του, η παράλειψη εκ μέρους του νομοθέτη να υλοποιήσει τα κοινωνικά δικαιώματα θεμελιώνει, κατά πρώτον, αστική ευθύνη του Δημοσίου και, κατά δεύτερον, δικαίωμα ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως ή προσφυγής ουσίας λόγω παράλειψης οφειλόμενης ενέργειας. Έτσι, οι δυνατότητες αυτές δικαστικής προστασίας ισχυροποιούν, μπορούμε να πούμε, την κανονιστική ισχύ της κοινωνικής αρχής.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, με το οποίο ολοκληρώνεται το πρώτο μέρος του βιβλίου, ο συγγραφέας εξετάζει τα κοινωνικά δικαιώματα ως εξειδικεύσεις της κοινωνικής αρχής. Συγκεκριμένα, εξετάζει τον νομικό χαρακτήρα και την κανονιστική υφή τους, ενώ παρουσιάζει τα επιμέρους κοινωνικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα. Κατά την εξέταση της κανονιστικότητας των κοινωνικών δικαιωμάτων, ο συγγραφέας δέχεται ότι αυτά δεν διαθέτουν δεσμευτικότητα και δεν θεμελιώνουν δημόσια υποκειμενικά δικαιώματα, ωστόσο αναδεικνύει και άλλες διαστάσεις των δικαιωμάτων αυτών, τονίζοντας, πέρα από τον χαρακτήρα τους ως συνταγματικών εντολών και θεσμικών εγγυήσεων, και την αντικειμενική τους διάσταση.

Στο δεύτερο μέρος ακολουθεί η εξέταση της κοινωνικής αρχής στο πλαίσιο του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατ' αρχήν, στο πρώτο κεφάλαιο, ο συγγραφέας παρουσιάζει την αρχική πορεία εξέλιξης της κοινωνικής διάστασης της Κοινότητας, όπου κάνει αναφορά στο κοινωνικό έλλειμμα της Κοινότητας και ειδικότερα, στη μη κατοχύρωση κοινωνικών δικαιωμάτων στις Συνθήκες, με εξαίρεση ορισμένες διατάξεις, οι οποίες όμως αποσκοπούσαν στην εξυπηρέτηση του στόχου της κοινής αγοράς. Στη συνέχεια, παρουσιάζει τη νομολογία του ΔΕΚ για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, καθώς και, ιδίως, των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Επόμενος σταθμός στην εξέλιξη της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι η κατάρτιση του Κοινοτικού Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων. Ο συγγραφέας παρουσιάζει την προϊστορία της ψήφισης του Χάρτη, αναλύει το περιεχόμενό του και εξετάζει την εφαρμογή

του, λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν είναι ένα νομικά δεσμευτικό κείμενο. Επόμενη σημαντική εξέλιξη, σύμφωνα με τον συγγραφέα, υπήρξε η υπογραφή της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και του Κοινωνικού Πρωτοκόλλου, το οποίο ακολουθεί την πορεία που χαράχθηκε με τον Κοινοτικό Χάρτη. Πιο πέρα εξετάζει το κοινωνικό πρωτόκολλο και τις διατάξεις του, όπως και την εξέλιξη της κοινωνικής πολιτικής στη Συνθήκη του Άμστερνταμ. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της νομολογίας του ΔΕΚ, η οποία στηρίχθηκε στο θεσμικό υπόβαθρο που προέκυψε από την εξέλιξη της κοινοτικής πολιτικής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, ο συγγραφέας παρουσιάζει τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. Κατ' αρχήν, κάνει αναφορά στη διαδικασία ψήφισης του Χάρτη, ενώ στη συνέχεια εξετάζει το κατ' ιδίαν περιεχόμενο και τη λειτουργία του. Ιδίως παρουσιάζεται ο προβληματισμός σχετικά με την εισαγωγή κοινωνικών δικαιωμάτων στον Χάρτη, οριοθετείται το πεδίο εφαρμογής του, ιδίως σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα, και αναλύονται οι επιμέρους σχετικές διατάξεις, ενώ γίνεται αναφορά στη νομική λειτουργία του Χάρτη. Το κεφάλαιο κλείνει με την πραγμάτευση του ζητήματος της ενσωμάτωσης του Χάρτη στις Συνθήκες, με την ένταξή του στη Συνθήκη για το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο.

Στο επίμετρο, ο συγγραφέας αναφέρεται σε μια πολύ σημαντική πτυχή της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων, αυτή που αφορά τη σχέση μεταξύ του Δικαίου της Ένωσης και του εθνικού Συντάγματος. Συγκεκριμένα, εξετάζει αν η εφαρμογή των διατάξεων του Χάρτη συντελεί στην υποβάθμιση της παρεχόμενης σε εθνικό επίπεδο προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων. Εν προκειμένω, ο συγγραφέας αναφέρει τον ερμηνευτικό κανόνα του Άρθρου ΙΙ-113 του Ευρωπαϊκού Συντάγματος, που ορίζει ότι καμία διάταξη του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεν πρέπει να ερμηνεύεται έτσι ώστε να περιορίζει ή να θίγει τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις ελευθερίες, λόγω του ότι όμως είναι δυνατό να εξαντλήσουν τα όργανα της Ένωσης τα περιθώρια που τους παρέχει ο Χάρτης και να μη λάβουν υπόψη τους το ενδεχομένως υψηλό επίπεδο προστασίας που παρέχει η εκάστοτε εθνική έννομη τάξη, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η θεωρητική επεξεργασία των εθνικών συνταγματικών διατάξεων. Για να γίνει δε αυτό, πρέπει να ακολουθηθεί μια ερμηνευτική διαδικασία που θα συνδέει τον Χάρτη με τις εθνικές συνταγματικές διατάξεις και την ερμηνεία τους μέσω της αναζήτησης των κοινών συνταγματικών παραδόσεων των κρατών μελών.

Άγγελος Στεργίου
Καθηγητής Νομικής ΑΠΘ